

VIEŠŪJŲ BIBLIOTEKŲ SOCIALINIŲ FUNKCIJŲ SAMPRATA SUOMIJOJE

Audronė Glosienė

Šis straipsnis yra išplėstas ataskaitos CIMO (Centre for International Mobility), finansavusio mano stažuotę 1993 10 01 – 12 31 Suomijoje, variantas. Stažuotė vyko Oulu universiteto Bibliotekinių kystės ir informacijos mokslų departamente, kurio darbuotojams ir pirmiausia vedėjui prof. Vesa Kautto nuoširdžiai dėkoju už globą, profesines konsultacijas ir patarimus. Katedros finansinės paramos dėka turėjau galimybę keliauti po Suomiją ir Švediją.

Tyrimo tikslai ir strategija

Tyrimo tikslas buvo susipažinti su Suomijos viešųjų bibliotekų sistema, išanalizuoti ir apibendrinti pagrindinius šalies viešųjų bibliotekų veiklos bruožus ir specifiką, išskirti esminius konceptus, apibūdinančius viešosios bibliotekos vietą visuomenėje. Tyrimo strategija buvo daugiaaspektė. Viešųjų bibliotekų socialinių funkcijų sampratą siekta atskleisti keletu požiūrių: 1) įstatymdavystės, 2) bibliotekinės praktikos, 3) mokslininkų ir tyrinėtojų, 4) ekspertų ir kultūros politikų.

Metodai

Tyrimo metodai buvo: literatūros, oficialių dokumentų ir šaltinių analizė, statistinių duomenų analizė, stebėjimas, pokalbis bei interviu. Šis straipsnis pretenduoja į atvejo tyrimą su lyginamosios analizės elementais.

Literatūros ir šaltinių panaudojimas buvo ribotas dėl kalbos barjero. Remtasi suomių bibliotekinių bei mokslininkų publikacijomis anglų kalba tarptautiniuose ir užsienio šalių žurnaluose, Suomijoje leidžiamos periodikos straipsnių ir knygų anotacijomis bei reziumė anglų kalba. Su kai kuriomis svarbesnėmis publikacijomis suomių kalba padėjo susipažinti Oulu universiteto kolegos. Statistiniai duomenys rinkti iš Šiaurės šalių statistikos metraščių, Suomijos statistikos rinkinių, Švietimo ministerijos, Oulu provincijos administracijos bei viešųjų bibliotekų publikuotų ir nepublikuotų dokumentų. Duomenys apie Lietuvos bibliotekas paimti iš Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos parengtos 1992 m. ataskaitos.

Stažuotės metu aplankiau 12 viešųjų ir 4 akademines bibliotekas. Tiesioginė pažintis su bibliotekomis, stebėjimas bei pokalbiai su jų ir padalinių vadovais, bibliotekininkais leido susidaryti praktinės veiklos ir konceptualių bei strateginių nuostatų vaizdą. Parengtą 11 klausimų klausimyną panaudojau 8 interviu. Neformalizuoti interviu vyko daugiau kaip 20 vizitų į įvairias bibliotekas bei su jomis susijusias mokymo, mokslinio tyrimo, administravimo ir kitas institucijas.

Stažuotės metu pavyko sukaupti nemažą duomenų ir įvairios medžiagos kiekį. Tačiau jos apibendrinimas yra sudėtingas, nes pati viešųjų bibliotekų socialinių funkcijų problema yra labai skirtingai suvokiama, formuluojama ir sprendžiama. Definicijų gausa bei įvairovė mokslinėje, profesinėje bei popularioje spaudoje atspindi gana abstrakčių, dažnai su bibliotekine praktika nesusijusių konceptų dominavimą. Pažymėtina, kad atsakymus į šitokio turinio klausimus visi respondentai pateikė nenoriai, motyvuodami sąvokos neapibrėžtumu bei platumu. Be to, šiandieninė bibliotekų situacija yra nestabili ir greičiausiai artimiausiu metu keisis ryšium su naujuoju Bibliotekų įstatymu bei ekonomine šalies situacija.

Šiuo straipsniu nesiekiami vienareikšmiškai įvardinti Suomijoje egzistuojančios viešųjų bibliotekų socialinių funkcijų sampratos, nes, matyt, vienos visus patenkinančios formulės ir negalima rasti. Tai tėra žvilgsnis iš šalies ir bandymas suprasti efektyvios praktinės veiklos konceptualųjį pagrindą.

Suomijos viešųjų bibliotekų veiklą sąlygojantys faktoriai

Kalbėti apie Suomijos bibliotekas galima tik bendrame Šiaurės kraštų viešųjų bibliotekų kontekste. Šių šalių, tarp jų ir Suomijos, viešųjų bibliotekų sėkminga veikla, populiarumas visuomenėje, aukšti profesiniai standartai žinomi visame pasaulyje. Tokio plataus, visą šalį apimančio nepriklausomų ir demokratiškų bibliotekų tinklo nerasime kitose išsivysčiusiose Europos šalyse, jau nekalbant apie buusias socialistines. Šiaurės šalių bibliotekos pirmauja ir pagal gyventojų naudojimosi jomis, lankomumo, išdavimo ir ekonominius parametrus. Egzistuoja bendras Švedijos, Danijos, Suomijos, Norvegijos ir Islandijos viešųjų bibliotekų modelis, kurio modifikacijos sąlygojamos kiekvienos šalies kultūrinių bei nacionalinių ypatumų [32], [30, 7–12]. Kokia šio modelio esmė ir specifika? Kokie faktoriai suponavo ir tebeįtakoja viešosios bibliotekos pasisekimą visuomenėje? Į šiuos ir kitus klausimus mėginsime atsakyti Suomijos pavyzdžiu.

Istorija

Suomijos viešosios bibliotekos savo 200 metų jubiliejų minės 1994 metais. Pirmoji biblioteka visuomenei buvo atidaryta 1794 m. Vasa mieste, o masiškai viešąsias bibliotekas steigti pradėta XIX amžiaus viduryje [9, 477]. Nacijos formavimosi ir industrializacijos procesai šalyje vyko paraleliai. Industrinės visuomenės atsiradimas reiškia ne vien pramonės įmonių plėtrą, bet taip pat ir gyvenimo būdo pakitimus. Visų piliečių lygybė tampa svarbia socialinio gyvenimo dimensija, ypač reikšminga švietimo bei bibliotekų sferoje. Galima pagrįstai teigti, kad ši pradinė lygybės idėja tebėra vienu iš pagrindinių šiandieninės Suomijos bibliotekų veiklos konceptų [19, 7–8]. Pastaruoju metu ypač pabrėžiama bei akcentuojama bibliotekos, kaip demokratinės institucijos, gyvybiškai būtinos bendram visuomenės demokratiškumo klimatui palaikyti, funkcija [3], [4].

XIX amžiaus bibliotekų raidą neabejotinai sąlygojo švietimo sąjūdžio plėtra, kai biblioteka suvokta kaip esminė švietimo ir savišvietos sistemos grandis. Švietimo funkcija yra viena svarbiausių vie-

šios bibliotekos funkcijų ir mūsų dienomis. Tai, be viso kito, implikuoja artimus bendradarbiavimo ryšius su mokyklomis bei kitomis švietimo ir savišvietos institucijomis [24].

Trečiaja pradine viešųjų bibliotekų idėja laikytinas jų vaidmens tautinio identiteto palaikymui suvokimas. **Nacionalinės aspiracijos, nepriklausomos valstybės kūrimo idėjos** turėjo įtakos ne tik pirmųjų bibliotekų ideologiniam pagrindimui, bet ir buvo patikimas impulsas tolesniam jų vystymui jau savoje valstybėje [28, 8].

Tradiciškai stipri yra bibliotekos **kultūrinės** paskirties samprata, kuri šiomis dienomis įgauna naujų atspalvių: labiau akcentuojamas bibliotekos vaidmuo lokaliame kultūros procese [18, 64], turtinant kiekvieno individo patyrimą [1], [13].

Galima teigti, kad šiandieninį viešųjų bibliotekų lygį labai sąlygojo istorijos tėkmėje susiformavusios tokios idėjos: biblioteka kaip švietimo institucija, suteikianti visiems gyventojams lygias galimybes ja naudotis, biblioteka kaip kultūros institucija bei biblioteka kaip tautinio identiteto ir visuomenės demokratijos garantas. Jos traktuotinos kaip tradiciniai, daugelio šalių bibliotekoms būdingi, konceptai. Suomijos specifika, bent jau lyginant su Lietuvos viešųjų bibliotekų sampratos raida, yra ta, jog istoriškai susiformavę konceptai įgauna **nepertraukiamos tradicijos, tęstinumo** dimensiją. Ji reikšmingai įtakoja pozityvų visuomenės požiūrį į biblioteką ir kaip į tradiciškai gerbtiną instituciją, ir kaip į įprastinį kasdienio gyvenimo elementą.

Geografiniai ir demografiniai faktoriai

Suomija yra penktoji pagal dydį Europos šalis, tačiau gyventojų skaičiumi (5 mln.) ji yra viena mažiausių kontinente. Gyventojų tankumas čia tėra 16, 5 gyv./km² [8, 5]. Tai reiškia, kad atstumai tarp gyvenviečių yra dideli, o organizuojant bibliotekinį aptarnavimą, – tai be galo svarbus faktorius. Svarbiausiu šio faktoriaus sąlygotu bibliotekinės veiklos ypatumu reikėtų laikyti **mobilitumą ir decentralizaciją**. Tai, kad Suomijoje yra be galo daug bibliobusų ir mažų bibliotekų atokiose vietovėse, žymi ir lygias visų gyventojų nepriklaus-

somai nuo jų gyvenamosios vietos teises bei galimybes naudotis biblioteka, taip pat ir išsivysčiusios visuomenės finansines galimybes išlaikyti brangiai kainuojančią decentralizuotą bibliotekų sistemą [21], [6, 48].

Suomija yra šiaurės šalis, ketvirtadalis jos teritorijos yra už poliarinio rato. Klimatas nėra labai atšiaurus, tačiau žiemos – ilgos ir tamsios. Tai gana reikšmingai įtakoja suomių skaitymo įpročius. Be abejo, geografinių faktorių negalima nei suabsoliutinti, nei atsieti nuo kitų, tačiau jie suformuoja specifinę, skaitymą ir bibliotekų lankymą stimuliuojančią atmosferą: ilgi vakarai, šaltas oras, dideli atstumai, mažinantys galimybes pernelyg dažnai svečiuotis ar lankytis kavinėse, kino teatruose, lemia tai, jog suomiai linkę leisti laiką šeimose, namuose ir skaityti knygas [16].

Socialiniai ir ekonominiai faktoriai

Suomiai suvokia save kaip mažą ir jauną tautą. Kaip jau minėta, tradiciškai knyga buvo kovos už nacionalinį suverenitetą priemonė ir tebėra suvokiama kaip tautinio identiteto išraiška. Bibliotekoms priskiriama nacionalinės literatūros ugdymo, tautinių jausmų palaikymo bei kultūrinės veiklos įgūdžių visuomenėje apskritai funkcija. Mažai ir jaunai tautai reikia nuolat lavintis, tai yra jos išlikimo būdas ir garantas, todėl skaitymas, kaip kultūrinis aktas, siejamas su nacionalinėmis aspiracijomis. Vertybinėse suomių orientacijose tai svarbus parametras [33], [27].

Suomija yra viena iš turtingiausių ir aukščiausių pragyvenimo lygį turinčių kraštų, tiesa, šiuo metu išgyvenančių ekonominę depresiją. Tačiau ankstesniais dešimtmečiais visuomenė turėjo pakankamai pinigų socialinei, kultūrinei bei paslaugų sferai vystyti. Viešosios bibliotekos 7-ajame, 8-ajame bei 9-ojo dešimtmečio pradžioje išgyveno tikrą aukso amžių. 1980–1988 m. jų naudojamas plotas padidėjo 52%, valstybė ir savivaldybės negailėjo lėšų naujiems pastatams, kurie buvo statomi pagal aukščiausius suomių dizaino ir architektūros standartus, knygoms bei kitoms *media* rūšims pirkti, informacinei bei kitai technikai įsigyti [2].

Pagal gyventojų užimtumą Suomija neabejotinai priklauso post-industrinių kraštų grupei: 9% gyventojų verčiasi žemės ūkiu, 33% – pramonė ir net 58% dirba paslaugų sferoje. Ekonominė šalies struktūra tipiška urbanizuotam kraštui: 77, 8% gyventojų gyvena miestuose. Postindustrinė urbanizuota visuomenė daug daugiau pagrįsta informacijos vartojimu bei jos kūrimu nei agrarinė ar industrinė. Skaitymas, masinės informacijos priemonės, daugelis kitų informacijos kanalų gyvybiškai reikalingi kasdieniui individo bei visuomenės veiklai. Informacijos vartojimas yra labiau norma nei atsitiktinumas. Mokymasis visą gyvenimą yra kertinė bet kurios suomių veiklos sąvoka [22]. Pastebėtina, kad informacinėje visuomenėje formuojasi ir specifiniai elgesio stereotipai: žinoti yra svarbu, todėl nežinojimo būseną yra eliminuotina – klausti yra paprasčiau ir natūraliau nei Lietuvoje. Bibliotekose niekas nesidrovi klausti pačių įvairiausių dalykų; telefoniniai pokalbiai su nepažįstamais žmonėmis, dirbančiais pačiose įvairiausiose institucijose, yra įprastas informacijos gavimo šaltinis.

Suomiai yra homogeniška tauta, etninis, kultūrinis ir lingvistinis monolitas, nelengvai pasiduodantis svetimšalių intervencijai ir integracijai. 93, 5% gyventojų yra suomiai, maždaug 6% sudaro švedų tautinė mažuma. Abi – suomių ir švedų – kalbos yra valstybinės. Bibliotekų įstatymas numato jų komplektavimą, atsižvelgdamas į gyventojų kalbinę sudėtį. Daugiausia viešosiose bibliotekose yra knygų suomių bei švedų kalbomis ir užsienio kalbų mokymuisi reikalinga literatūra. Imigrantų ir pabėgėlių Suomijoje daug mažiau nei kitose Europos šalyse bei daugėja gerokai lėčiau. Pastaruoju metu bibliotekos įsigyja daugiau knygų rusų, vietnamiečių bei kitų tautų, kurių imigracija didėja, kalbomis. Tačiau, skirtingai nuo Švedijos ar Danijos, literatūros kitomis kalbomis komplektavimas Suomijoje nėra ypač aktuali problema [14, 60], [25, 65–66].

Aukštas pragyvenimo bei medicinos paslaugų lygis ir kiti faktoriai sąlygoja tai, jog Suomijoje žmonės gyvena ilgai: moterys vidutiniškai – 79, o vyrai – 71 metus. Tauta senėja, nes natūralus prieaugis tėra 3 tūkstančiai gyventojų per metus. Bibliotekinėje politikoje į šiuos visuomenės demografinius ypatumus atsižvelgiama organizuojant specialų servisą pagyvenusiems žmonėms viešosiose biblioteko-

se (knygos kasetėse, knygos dideliu šriftu, adaptuoti leidiniai) bei už jų ribų (filialai ar bibliotekėlės pagyvenusių žmonių pensionuose, gydymo įstaigose, mobilus servisas ir kita). Biblioteka nuolat pabrėžia visuomenei: mes matome pokyčius bei jūsų reikmes ir stengiamės į jas atsižvelgti.

Religiniai faktoriai

Nemažą įtaką suomių skaitymo tradicijai formuoti bei palaikyti turi religiniai faktoriai. Nuo 16 amžiaus Suomija yra protestantiška šalis, 90% jos gyventojų yra liuteronai. Knyga ir savarankiškas skaitymas protestantiškoje tradicijoje yra reikšmingesni nei katalikiškoje. Istoriniu požiūriu protestantizmo esmė buvo išmokyti kiekvieną tikintįjį Bibliją skaityti gimtąja kalba. Tai ne tik pozityviai įtakojo raštingumo bei švietimo lygį, bet ir formavo savarankiškų studijų, individualaus santykio su tekstu, nepriklausomo mąstymo, vertinimų ir sprendimų priėmimo bei nuomonės formavimo tradiciją ir įgūdžius. Šiandieninė suomių visuomenė, be abejo, yra sekuliari, tačiau protestantiškos tradicijos, stipraus individualizmo apraiškos yra akivaizdūs skaitymo paplitimo veiksniai.

Kultūrinė produkcija

Per metus Suomijoje pasirodo apie 11 tūkstančių pavadinimų knygų. 1992 m. tai sudarė 22, 28 pavadinimus 10 000 gyventojų [29]. Tai puikūs kultūrinės produkcijos rodikliai. Santykinai kultūrinės produkcijos rodikliai geresni tik Islandijoje. 1992 m. buvo išleista 1 576 pavadinimai knygų, kas sudaro 52, 5 pavadinimus 10 000 gyventojų [34].

Per dešimtmetį – nuo 1981 iki 1991 metų – knygų pardavimas Suomijoje padidėjo nuo 22 mln. iki 23 mln. egzempliorių, o knygų išdavimas bibliotekose per tą patį laikotarpį – nuo 75 mln. iki 89 mln. [7, 22]. Daugelis autorių bei pašnekovų nurodo, kad Suomijoje yra palanki aplinka skaitymui. Tai reiškia, kad knygos bei kita lektūra yra lengvai prieinama per platų knygynų, bibliotekų, knygų klubų ir kitų spaudos platinimo institucijų tinklą.

Bibliotekininkystės praktika

Suomijoje yra 1107 bibliotekos, t. y. viena biblioteka 4521 gyventojui (palyginimui galima pasakyti, jog Lietuvoje turime vieną biblioteką 2350 gyventojų, taigi gerokai daugiau). Vienam gyventojui Suomijos bibliotekose sukaupta 7, 3 spaudinių, Lietuvoje – 7, 1. Tačiau Suomijos bibliotekos nėra orientuotos vien į spaudinių komplektavimą, jose nemažą fondo dalį sudaro audiovizualinės laikmenos, skaičiuojant jas, vienam gyventojui Suomijoje tenka 7, 65 dokumentai. 1992 m. duomenimis, Lietuvos masinėse ir viešosiose bibliotekose buvo 773 262 skaitytojai, t. y. 20, 89% šalies gyventojų lankėsi bibliotekose. Suomijoje gi beveik pusė šalies piliečių yra viešųjų bibliotekų skaitytojai. Kai kuriose vietovėse šis skaičius siekia dar daugiau: 68–68% Kaskinen, Marienhamn ir Raisio miestuose, o Salo vietovėje net 78%. 1992 m. duomenimis, vienam gyventojui teko išduoti 19, 3 karto [31, 7], o 1993 m. rodikliai dar didesni, kai kur siekia 38–39 išdavimus vienam gyventojui. Tai aukščiausi naudojami viešosiomis bibliotekomis rodikliai pasaulyje. Žmonių, apsilankusių bibliotekose bent kartą per pusmetį, 1981–1991 m. padaugėjo visose amžiaus grupėse. Didžiausią skaitytojų dalį Suomijos viešosiose bibliotekose sudaro vaikai ir paaugliai; jiems išduodama lektūra sudaro 2/5 visų išduodamų leidinių skaičiaus. Vaikai bibliotekose pradeda lankytis ikimokykliniame amžiuje. Aktyvus vaikų darželių, šeimų ir bibliotekų bendradarbiavimas anksti suformuoja pozityvų požiūrį į biblioteką, o tai reikšmingai įtakoja bibliotekos, kaip svarbios institucijos visuomenėje, sampratą tolesnėje skaitytojo evoliucijoje. Šiam teiginiui patvirtinti galima pateikti pavyzdį, kad pastaraisiais metais, Suomijoje padidėjus bedarbystei net iki 20%, darbo netekę ar jo nerandantys žmonės masiškai lankosi viešosiose bibliotekose. Tai patogi, jauki, įprasta ir iki šiol nemokama vieta. Bibliotekininkai teigia, kad bedarbiai bibliotekose ne vien maloniai leidžia laiką, o skaito pažintinę ir mokslinę literatūrą, taip siekdami tam tikros kvalifikacijos, reikalingos darbo vietai užimti. Tai yra nauja viešosios bibliotekos funkcija.

Tai, kad Suomijos viešosios bibliotekos yra taip gausiai lankomos ir naudojamos, yra, be abejo, vienas svarbiausių argumentų apie

tvirtas bibliotekos pozicijas visuomenėje. Skaitytojai, kaip įprasta sakyti, balsuoja kojomis. “Bibliotekos įvaizdis nekuriamas tuščioje vietoje. Jis kyla iš serviso, kuris tikrinamas daugybe kontaktų su vartotojais. Esminė bibliotekos idėja yra apyvarta, o bibliotekos paskirtis – padaryti savo kolekcijas patraukliomis”, teigia suomių bibliotekininkai [26, 7]. Suomijos viešųjų bibliotekų komplektavimo politika yra nuolat tikrinama ir apmąstoma iš naujo. Jos dideliu privalumu laikytina tinkamai pasirinkta proporcija tarp masinės paklausos leidinių ir kokybiškos lektūros, o tai leidžia derinti vartotojų reikmių tenkinimo uždavinius su aukštaisiais bibliotekų veiklos uždaviniais ir jų priedermėmis visuomenei [15].

Bibliotekų įstatymas ir ekonominė krizė

Ekonominė krizė Suomijoje sutapo su esmine švietimo ir kultūros finansavimo reforma. Nuo 1993 m. savivaldybės įgavo daugiau laisvės priimdamos sprendimus dėl atskirų sričių finansavimo ir plėtojimo, o kartu ir daugiau atsakomybės [23]. Pastebėtina, kad didesnė decentralizacija, savivalda, liberalizacija, daugialypiškumas šiaudien yra pagrindinės suomių visuomenės, jau bemaž 90 metų turinčios demokratinės ir pliuralistinės raidos tradicijas, gyvenimo gairės. Jas atspindi naujai priimami įstatymai bei nutarimai, strateginiai ateities kultūros planai, visuomenės vertybinės orientacijos. Ne išimtis ir bibliotekinė sfera.

1993 m. sausio mėnesį įsigaliojo naujas, jau ketvirtasis šalies istorijoje, Suomijos bibliotekų įstatymas [10, 10–13]. Jis yra daug trumpesnis už ankstesnįjį 1981 m. įstatymą, tai irgi rodo mažėjančias valstybinio reguliavimo tendencijas. Galima išskirti keletą svarbiausių bibliotekų raidai šiame įstatyme numatytų momentų:

1. Įstatymas apibrėžia pagrindines viešųjų bibliotekų funkcijas bei pareigas taip pat, kaip prieš 12 metų: “Viešųjų bibliotekų tikslas – tenkinti visuomenės švietimo, informacijos bei laisvalaikio poreikius ir padėti studijoms bei savišvietai, domėjimuisi literatūra ir menais. Šiuo tikslu biblioteka turi padaryti prieinamomis knygas ir kitą medžiagą visuomenei naudotis. Biblioteka taip pat turi sudaryti gali-

mybes naudotis ir kitais informacijos šaltiniais. Viešoji biblioteka padeda ieškoti informacijos bei apmoko, kaip ja naudotis." [20, 11] Tai, kad naujasis įstatymas, iš esmės revizavęs organizacinius ir finansinius viešųjų bibliotekų veiklos pagrindus, palieka nepakeistą bibliotekos tikslų ir uždavinių formuluotę, rodo sampratos apie ją stabilumą, o kita vertus, – nenorą performuluoti esminių nuostatų, suteikiant bibliotekoms laisvę pačioms nusistatyti veiklos prioritetus.

2. Įstatymas perkelia sprendimų priėmimą finansavimo, veiklos ir kadro klausimais iš valstybinės vietinės valdžios kompetencijai. Tai nereiškia, kad valstybė nutraukia bibliotekų finansavimą, o tik tai, jog savivaldybėms skiriama pinigų suma nėra specifikuojama, ir vietinės valdžios organai sprendžia patys, kiek pinigų skirti sveikatos apsaugai, kiek kultūrai, švietimui, socialinei rūpybai ir t. t.

3. Įstatymas neįpareigoja savivaldybių išlaikyti viešųjų bibliotekų. Tai verčia suaktyvinti bibliotekų lobistinę veiklą, labiau orientuotis į rinkos diktuojamą efektyvumą, paklausos parametrų nustatymą [5]. Tokia situacija gąsdina naujumu, bet ir stimuluoja konceptualių sprendimų racionaliam nacionalinių išteklių panaudojimui ieškojimą [17]. Viešosios bibliotekos yra nacionalinio informacinio ir kultūrinio potencialo dalis, tačiau jos vis labiau tampa priklausomos nuo vietinės valdžios malonės. Šį prieštaravimą įveikti neabejotinai padės stipri viešųjų bibliotekų padėtis bei statusas visuomenėje, kuri savo valdžią renka pagal tai, kaip ji pajėgia realizuoti elektorato poreikius. Bibliotekos, suvoktos kaip esminė socialinio, kultūrinio, edukacinio, informacinio visuomenės bei asmeninio kiekvieno individo gyvenimo reikmė ir resursas, negalės tapti voliuntaristinių sprendimų aukomis. Vienas iš sėkmingiausių argumentų, kovojant dėl finansavimo, yra rinkos logiką atitinkantis argumentas: bibliotekos, išnaudodamos mažiau nei 1% komunalinio biudžeto lėšų, teikia paslaugas 60–70% gyventojų [11]. Tokiu teiginiu suardomas bibliotekos, kaip visuomenės išlaikytinės, įvaizdis ir formuojamas naujas pigaus ir efektyvaus socialinio resurso įvaizdis.

4. Įstatymas numato, kad pagrindinės bibliotekų paslaugos – knygų ir kitos medžiagos išdavimas – yra nemokamas ir suteikia lais-

vę bibliotekoms pačioms spręsti, ar apskritai apmokestinamos kurios nors paslaugos. Jei taip, tai kurios?

5. Įstatymas yra labai liberalus profesinių reikalavimų aspektu. Šiuo metu Suomijos bibliotekose dirba apie 5000 bibliotekininkystės ir informacijos specialistų, iš kurių 3/4 – viešosiose bibliotekose. Universitetuose bibliotekininkai rengiami nuo 1971 m., o vidurinės grandies specialistai – nuo 1978 m. Šiuo metu bibliotekoms ir informacijos tarnyboms specialistai rengiami Oulu, Tamperės ir Åbo universitetuose ir septyniose aukštesniosiose mokyklose. Kadangi įstatymas neapibrėžia, kiek profesionalių bibliotekininkų su aukštuoju išsilavinimu turi dirbti bibliotekoje, savivaldybės, taupydamos lėšas, gali samdyti vidurinį išsilavinimą turinčius darbuotojus. Tai galėtų turėti neigiamą įtaką šiuo metu aukštiesiems profesiniams standartams ir tvirtam bibliotekininkų identitetui.

Susipažinus su naujuoju Suomijos bibliotekų įstatymu ir aptarus jį pokalbiuose bei interviu su įvairius postus užimančiais Suomijos bibliotekinės visuomenės nariais, susidaro įspūdis, kad atsivėriančios perspektyvos nėra patrauklios. Atvirkščiai, jos gąsdina neapibrėžtumu, neaiškumu ir beveik garantuotai nepalankiais vietinės valdžios sprendimais dėl bibliotekų plėtojimo. Suomijos bibliotekininkai ir visuomenė yra pripratę prie užtikrintai didelės valstybės finansinės paramos viešosioms bibliotekoms, ir ankstesnio saugumo jausmas iš dalies paaiškina kiek perdėtą nerimą dėl naujų sąlygų.

Kol kas dar sunku pasakyti ką nors apibrėžto ir apibendrinančio apie naujojo įstatymo poveikį bibliotekų raidai, nes praėjo dar per mažai laiko nuo jo priėmimo, o vietiniai biudžetai ateinantiems metams dar nepaskirstyti. Tačiau kai kurios savivaldybės jau nusprendė, kurios paslaugos bendruomenei laikytinos pagrindinėmis, o kurios – papildomomis. Tai reiškia, jog pagrindinių paslaugų finansavimą bus stengiamasi išlaikyti ar truputį sumažinti, o papildomoms paslaugoms skiriamos sumos gali būti ir gerokai apkarpytos. Oulu miesto, Oulunsalo ir Kiiminki savivaldybės jau yra priėmusios sprendimus apie tai, kad bibliotekų paslaugos yra pagrindinės šiose bendruomenėse. Tai rodo tvirtą bibliotekų padėtį ir bent artimiausios atities garantijas. Suomijos bibliotekininkų draugijos pirmininkės Tuula Haavisto duomenimis, apie penktadalį savivaldybių visoje šaly-

je skiria pakankamai lėšų viešosioms bibliotekoms plėtoti, maždaug tiek pat savivaldybių neįvertina jų reikšmės, o trijų penktadalių Suomijos bibliotekų būklė turi tendenciją blogėti, tačiau iš lėto [12].

Svarstant, kas turi daugiau įtakos viešųjų bibliotekų raidai pastaruoju metu – pokyčiai įstatymdavystėje ar ekonominė krizė, matyt, pirmenybę reikėtų atiduoti antrajam faktoriui ir tikėtis didesnio pirmojo poveikio atetyje. Prie aukšto lygio bibliotekinio serviso pripratusiems suomiams neišsivaizduojama perspektyva gyventi turint ribotas komplektavimo lėšas (tai pažeistų intelektualinės laisvės principą, garantuojantį galimybę susipažinti su maksimaliai įvairiais šaltiniais), siauresnį paslaugų spektrą (demokratiškumo aksioma reikalauja, kad biblioteka pajėgtų aptarnauti ne tik tuos, kurie lankosi, bet ir nepajėgiančius dėl negalios ar kitų priežasčių pasiekti bibliotekos), esant aptarnavimo neoperatyvumui ar kitam diskomfortui. Visuomenė greičiau pasiryžusi mokėti už kai kuriuos patogumus, bet nori juos užtikrintai gauti. Tačiau suomių bibliotekininkų pozicija dėl nemokamo naudojimosi bent viešosiomis bibliotekomis tebėra tvirta, nors ir kvestionuojama..

Apibendrinimas ir išvados

Viešųjų bibliotekų socialinių funkcijų samprata Suomijoje yra susiformavusi tradicijos ir modernių koncepcijų samplaikoje. Jų esmė, paskirtis ir socialinis vaidmuo apibrėžiami konceptais, būdingais pliuralistinei bibliotekininkystės teorijos paradigmam. Tai demokratinė institucija, suteikianti visuomenei ir kiekvienam individui galimybę naudotis žiniomis, būtinomis asmenybei ugdyti ir laisviems sprendimams priimti, suteikianti įkvėpimą ir postūmį savirealizacijai. Turtingi ir įvairiapusiai bibliotekų fondai yra atviri kiekvienam piliečiui, todėl galima teigti, kad pagrindinę misiją, kaip ji supranta ma Suomijoje, bibliotekos vykdo. Tai stabilias ir tvirtas pozicijas turinti institucija. Tačiau jai būdinga dinamiškumo, atvirumo profesionalams bei socialiniams pokyčiams nuostata, suteikianti perspektyvos galimybes. Orientacija į vartotoją, įvairovė, kiekvienos bibliotekos savito profilio ieškojimas, kartu išlaikant bibliotekų tinklo vie-

novę, neužsisklendimas profesinių problemų rate laikytini esminėmis sąvokomis, nusakančiomis Suomijos viešųjų bibliotekų veiklos konceptualųjį pagrindą.

LITERATŪRA

1. Auren B. Public Libraries in the Nordic Countries – a Comparative Study // Scandinavian Public Library Quarterly (SPLQ). – 1992. – N. 1. – P. 4–7.
2. Äyräs A. Development of Public Library services and Finances in 1980–1986: [English abstract] // Kirjastovuosisikirja 1987. – Helsinki: Kirjastopalvelu, 1988. – P. 272.
3. Äyräs A. Public Libraries in Finland: the Current Situation // SPLQ. – 1991. – N. 1. – P. 5–8.
4. Berefjord O. Information and Democracy – Libraries in Focus // SPLQ. – 1985. – N. 1. – P. 11–14.
5. Berndtson M. Public Libraries are National resource, but they are at the Mercy of Local Considerations: [English abstract] // Kirjastolehti. – 1993. – N. 2.
6. Brown B., Laren M. ir kt. Socialinė ir ekstensyvi bibliotekų veikla // Viešųjų bibliotekų vaidmuo demokratizacijos procese. – V.: VU, 1993. – P. 34–51.
7. Eskola K. Kirjonen lukiminen – Reading Books // Arjen Kulttuurista: Vapaapaika ja kulttuuriharrasastukset vuosina 1981 ja 1991. – Helsinki: Statistics Finland, 1993. – P. 21–39.
8. Facts about Finland. – Helsinki: Otava, 1993. – 190 p.
9. Finland, libraries in // Encyclopaedia of Library and Information Science. Vol. 8. – N.Y.: Marcel Dekker, Inc., 1972. – P. 477–490.
10. Finland: Library Legislation / Introduction by Anneli Äyräs // SPLQ. – 1986. – N. 5. – P. 146–154.
11. Haavisto T. Suomalainen lainaa eniten kirjoja koko maailmassa // Helsingin Sanomat. – 1993.10.16.
12. Haavisto T. The Depression Fattened up the Library Statistics: [English abstract] // Kirjastolehti. – 1993. – N. 3.
13. Heikkilä I., Holma A. Knowledge, Life and the Library // SPLQ. – 1991. – N. 1. P. 7–11.
14. Henrikson H.V. Imigrantų ir tautinių mažumų bibliotekinis aptarnavimas // Viešųjų bibliotekų vaidmuo demokratizacijos procese. – V.: VU, 1993. – P. 56–61.
15. Iš pokalbio su Tuula Haavisto, Suomijos bibliotekininkų draugijos pirmininke, 1993 11 05.
16. Inteviu su Ulla Kukko, Oulu provincijos mokyklų inspektore, 1993 10 26.
17. Kivistö K. What Price the Libraries and Culture?: [English abstract] // Kirjastolehti. – 1993. – N. 4.
18. Koefoed I. What is Culture – Ask the Library // SPLQ. – 1985. – N. 3. – P. 63–67.

19. Laaksovirta T.H., Haavisto T. Knowledge and Life-Experiences: Finland seen through its Libraries and Information Services. Helsinki, – 1990. 36 p.
20. Library Act // SPLQ. – 1994. – N. 1.
21. Okko M. Public Library Services in Sparsely Populated Regions: Report on a Nordic Seminar in 1986 // SPLQ. – 1987. – N. 1. – P. 4–7.
22. Orava H. Library, Community and Communication // SPLQ. – 1988. – N. 4. – P. 15–18.
23. Perälä K. Administrative Reform and Public Libraries in Finland // SPLQ. – 1990. – N. 3. – P. 4–6.
24. Rajamo M. Public Libraries and Adult Education // SPLQ. – 1991. – N. 2. – P. 21–24.
25. Rosenqvist K. Bibliotekų vaidmuo mažumų požiūriu // Viešųjų bibliotekų vaidmuo demokratizacijos procese. – V.: VU, 1993. – P. 62–67.
26. Rynnänen M. The Customer is the Yardstick and the Support of Service: [English abstract] // Kirjastoletti. – 1993. – N. 2.
27. Seppo V. Finns are the People of Culture: [English abstract] // Kirjastoletti. – 1993. – N. 1.
28. Skarstein V. M. Role of the Culture of Written Texts in Nordic Families // SPLQ. – 1989. – N. 3. – P. 7–11.
29. Statistical Yearbook of Finland 1993. – Helsinki: Statistics Finland, 1993.
30. Thorhaug J. New Trends in Scandinavian Public Libraries. Bibliotekscentralens forlag, – 1988. 125 p.
31. Tilastotietoja Yleisistä Kirjastoista Vuodelta 1992 [Public Library Statistics for 1992]. – Helsinki: Ministry of Education, 1993.
32. Tortenson M. Is there a Nordic Public Library Model? // Libraries and Culture. – 1993. – Vol. 28. – N. 1. – P. 59–76.
33. Vakkari P. The Role of the Public Library in the Finnish Book Culture // SPLQ. – 1989. – N. 2. – P. 24–31.
34. Yearbook of Nordic Statistics 1993. – Nord, 1993. – 428 p.

THE CONCEPT OF SOCIAL ROLE OF THE PUBLIC LIBRARY IN FINLAND

Summary

The article results from the study and research program carried out 1993. 10.10 – 12.31 at the Department of Library and Information Science, University of Oulu, Finland. The program was financed by CIMO (Centre for International Mobility) grant. The author would like to express her gratitude to both institutions for help and assistance.

The goal of the program was to get acquainted with the Finnish public library system and to investigate definitions of its societal role. The strategy of the

research was multifaceted. Such methods as literature survey and analysis of statistical data were used in combination with formal and informal interviews and observation. An attempt was made to clarify the reflections of public library's place and role in the society presented by librarians themselves, researchers and professors in the field of LIS, by library experts and officials. This is a case study with elements of comparative analysis.

Several factors – such as social, economic, demographic, cultural, religious – are presented as important for the development of Finnish public libraries. The new Library Act (Jan. 1994) and economic crisis are influencing greatly the scope of libraries activities. It makes rethinking the library's responsibilities towards the society and refining the priorities extremely actual.

Several concepts in reflection of public library mission and overall tasks are traditional – the public library in Finland as in many other countries and Nordic ones especially – is seen as democratic cultural institution with the strong orientation to support education and to disseminate information. Tradition is one of the cornerstones of Finnish public libraries. Another one is defined as mobility, openness, responsiveness to societal and professional changes and challenges. Nowadays, public library's goals are formulated in such a way which stresses their orientation not only to the society (libraries for all) but to every individual (libraries for each). Individualisation of library's profile and scope of activities is taking place. Library is very strong and visible institution in community life. Such definition becomes very important in the context of decentralisation. Public libraries in Finland are very innovative in professional sense and are able to meet the needs of modern society. In comparison with Lithuanian public libraries, Finnish ones are more open and democratic, their mission is more clearly understood by librarians and the message about the public library is presented to the society in more relevant and articulated way. It should be also stressed that Finnish public libraries are able to set priorities and their services to certain groups of patrons are more targeted.

The concept of the societal role of the public library in Finland could be defined as pluralistic and holistic, reflecting the mentality of post-industrial society.